

Eftimiu emléktáblája alá

Victor Eftimiu román költő és drámaíró születésének 100. évfordulója alkalmából irodalmi emlékműsort rendezett kedden a pécsi Magyar–Román Baráti Társaság. Tóth István irodalomtörténész tartott előadást Eftimiu életéről és munkásságáról, majd szemelvények hangzottak el a műveiből. A centenáriumi megemlékezés részét alkotta a baráti kör által kezdeményezett román művelődéstörténeti programnak, amely az idén indult és több évig tart.

*

Ha a szónak nem lenne oly félreérthető csengése, akár világpolgárnak is nevezhetnénk, hiszen a hajdani Török Birodalomban (a mai Albánia) területén született, Bukarestben tanult, Nagyszebenben kezdte az újságírást, s bejárta — a színház utáni oltathatatlan szeretettel vezéreltetve — Budapestet, Bécsset meg Párizst. Igazgatta a bukaresti Nemzeti Színházat, direktorkodott Kolozsvárott, majd a felszabadulás után újra Bukarestben dolgozott.

Victor Eftimiu költő volt, drámaíró volt. A latin szellem fényessége és tisztasága lett az eszményképe, de nem az eredetileg sötét kódébe vezette ez a meggyőződése, hanem ellenkezőleg: azt hitte, remélte, s ezért volt annyira tevékeny, hogy az együtt élő népek megerősítik egymást. A szellem ereje és tisztasága segítse őket ebben. Ő igazán átérezte, hogy a történelem miként kavargott ezeken a keleti európai, sőt

balkáni tájakon. Ezért fordult a világirodalom nagy vándor-témáihoz, például Prométheusz, avagy Don Juan alakjához, hogy ezzel is az emberiség és az emberiség egy-ségét érzékeltesse. Úgy vállalta a románságát, hogy az emberiséget akarta magához ölelni. Az úgynevezett „örök témák” vonzották, mert tudta: a megértést az alapoknál kell kezdeni. Azzal az egyszerű kérdéssel, hogy mit jelenthet életünk, hol segíthetünk, milyen bűneink vannak, s mikor örülhetünk. Ismerte a tragédiákat és ismerte az iróniát. Tudott sírni, tudott nevetni.

Kolozsvárott vannak néhányan, akik még emlékeznek elegáns egyéniségére. Az eleganciája — a szellem udvariassága volt. Persze világpolgárként élt, mert sohasem akart belesüppedni a provincializmus és a vidéki indulatok mocsarába.

Sok-sok írása jelent meg magyar fordításban. Századunk egyik legjobb magyar esszéistája, Méliusz József méltatta életművét anyanyelvünkön. Fordítói, méltatói, olvasói és nézői az embert értették benne.

Ez a most avatott pécsi emléktábla annak az irónak az emléket idézi, aki ebben az évben lett volna százszülinős, de aki halála után is kortársunk maradt. Ez az emléktábla a román kultúra igaz értékei iránt érzett tiszteletünket és szeretetünket fejezi ki.

F.

Kivesző ambíciók

Kovács András egy „eldugott” filmsztyíval tanulságairól

Meglehetősen szokatlan módja fesztiválrendezésnek, amikor az eseményt igyekeznek titokban tartani. Mégis, majdhogynem az történt legutóbb, amikor Budapesten látták vendégül — a Kongresszusi Központ falai között — a nemzetközi sportfilmsztyíval. Az egyébként rangosnak számító seregszemle vagy harminc külföldi szakember érkezett, a versenyprogramban negyven alkotás szerepelt. Mindezt Kovács András filmrendező, a nemzetközi zsűri egyik magyar tagjától tudtam meg.

— Számomra is furcsa volt, hogy a szélesebb nyilvánosságról elfelejtkeztek, csak a meghívottak vehettek részt a rendezvényeken — mondja a rendező. — Amolyan „családiás” hangulatban folyt ez a fesztivál, a felkért zsűritagok számára azonban sűrű programot jelentett, hiszen csaknem 800 percnyi versenyfilmet kellett megnézniük.

— Mennyiben lehet ezeket az alkotásokat a hagyományos értelemben vett filmeknek tekinteni? Hol tart ma ez a műfaj a világban és itthon?

Ami engem is meglepett, hogy milyen vesztélybe került ez a műfaj. A sportfilmek, más rövid- és dokumentumalkotásokkal együtt, kiszorultak a mozikból. A folyamat Nyugaton már régebben végbement, nálunk az utóbbi években játszódott le. Annak következménye ez, hogy a mozi az egész világon kizárólag szórakoztató intézménnyé vált, s ami ezzel együtt jár, kevés kivétellel, üzleti vállalkozás lett.

— A televízió azonban, ha ebből a szempontból nézzük, új lehetőségeket nyitott meg. Más kérdés, hogy ezek eddig jobbra csak lehetőségek maradtak.

— A tévé igazi műfaja a közvetítés és a riport. A televízió informál, oktat, sajátos publicisztikát nyújt, de nem foglalkozik azzal — ami a sportot illeti —, hogy konkrét eseményeket, emberi figurákat az általánosítás igényével mutasson be, elemezzen. Nemigen támaszt igényt rá, hogy egy-egy tényt kiemeljen a hétköznapi folyamatból, nagyító alá tegyen. A szüntelenül hömpölygő műsorfolyamnak ennek hiánya szinte észre sem vehető. Ráadásul az efféle „pepecselő” munkára se pénz, se idő nem jut. A „gépezet” a szuverén személyiség, a szelektáló, tömörítő, a valóság mélyebb rétegeit felszínre hozó alkotó törekvését csak bizonyos hatá-

rig igényli. A másik szempont a reklámé. Az üzleti televízióban már a játékfilm is reklámhordozóvá degradálódott. Hát még a sportközvetítések! Hovatovább a sport már a pályán is csak ezt a célt szolgálja. Gondoljunk csak a Formula-1-re.

— Miben látná a sportfilm sajátosságát, feladatát?

— A sport különösen alkalmas a művészi megjelenítésre. Hiszen önmagában is dráma: verseny, amelyben nyertesek, vesztesek vannak, emberi indulatok törnek felszínre, értékek nyilvánulnak meg. Ezenkívül a sport: szép mozgás. Mi más lehetne inkább tárgya a mozgóképnek, mint éppen ez? Manapság az attrakivitás cél ugyan, de az említett emberi értékek — mint például a munka, a kitartás, az együttműködés, az önépítés — bemutatása mindinkább „korszerűtlenné” válik az olcsó kaland- és horrorödpingben. Ezt ezen a fesztiválon is éreztük. Holott akár a hazai sportfilm-műfaj is kitűnő példákkal szolgált az ellenkezőjére.

— Milyen tendenciák érvényesültek?

— A filmek többsége informál, vagy a művet szponzoráló intézményt, szervezetet népszerűsíti. Mellesleg, véleményem szerint, a mozi ezt nem is viselné el. A televízióban van értéke a tárgyszerű bemutatásnak, annak, hogy lássuk, hogy pontosan miként zajlott le egy verseny. Másfajta igény, ha valaki nem az extenzivitásra figyel, hanem sajátos emberi szempontokat, mozzanatokot keres. Ezt az igényt elégíti ki az igazi sportfilm, vagy inkább jelző nélkül: a film.

— Ilyen alkotásokat nem láttok?

— Néhányat. Díjat nem adtunk például a bolgár magasugró bajnokot, Konsztantinovát bemutató filmnek, egy norvég alkotásnak, amely egy focikapadontól kapcsán kialakult benyomásokat rögzíti, vagy az egyik olasz műnek, amely legálisan kísérletezni próbált a műfajjal. Nekem nagyon tetszett egy finn film is a tájékozódó futásról, amellyel nem kívánták belém gyömöszölni a sportág ismérveit, hanem arra törekedtek, hogy „csak” gyönyörködjem benne. Az összbonyolult összefüggéseket a sportág ismérveit, hanem arra törekedtek, hogy „csak” gyönyörködjem benne. Az összbonyomlásról azonban azt lehet mondani: bizonyos filmes ambíciók kiveszőben vannak és ez nemcsak a sport, a sportfilm vagy a filmművészet, hanem az egyetemes kultúra vesztesége.

V. Gy.

Ellenpólusok vonzásában

Beszélgetés Fuhl Imrével és Kormos Sándorral

A magyarországi szlovák és a szlovákiai magyar értelmiségiek közelmúltban lezajlott „rendhagyó” pozsonyi párbeszédének előzményeiről, céljáról november 6-ai számunkban közöltünk interjút a felvidéki magyarság két jeles képviselőjével, Dobos László íróval és Keszeli Ferenc költővel. Ezúttal a másik oldal, a magyarországi szlovákok két ismert egyéniségét, Fuhl Imrét és Kormos Sándort kérdeztük meg. Nevük iróként, költőként, újságíróként és műfordítóként egyaránt jól cseng mindkét országban.

— A pozsonyi találkozó egyik előzménye a magyarországi szlovák írók néhány hónappal ezelőtt megfogalmazott nyílt levele volt. Ebben nemzetiségük problémáira; mindekelőtt az anyanyelvi művelődéshez és oktatáshoz szükséges feltételek hiányára hívták fel a figyelmet. Elérték-e céljukat?

Fuhl Imre: Levelünk abból a tapasztalásból született, hogy a magyarországi szlovákok a jelenlegi viszonyok között nem őrizhetik meg identitásukat, mivel nem alakult ki a fennmaradásukat és fejlődésüket szolgáló intézményrendszer. Nemzetiségi politikánk gyakorlata nem lehet példamutató, amikor a szó igazi értelmében vett nemzetiségi óvodánk és alapiskolánk sincs, s mindezzel a magyarországi nemzetiségi saját színházzal, könyvkiadóval és szakoktatással sem dicsekedhetnek. E fogyatékosságok felmutatásával egyszerűsödött a magyar közvélemény hiteles tájékoztatásához is szeretnénk volna hozzájárulni.

Eredménynek tekinthetjük, hogy helyzetlemezünkben egyesek „sok figyelemre méltó észrevételt” találtak. Érdekes azonban, hogy amikor a határainkon belül élő nemzetiségek és az azokon kívül élő magyarok egymásra utaltságára, a kölcsönös elvére mutatunk rá, többen elfogultsággal, szűklátókörűséggel vádoltak bennünket, mondván, hogy „ez nem a hazai szlovákság hangja... türelmetlen, elkeseredett kapkodás” csupán.

Tény az is, hogy a tájékoztatás terén megmozdult az állóvíz, de érdemleges eredmények sajnos még nem születtek. A gyakorlati javaslatok megvalósítását illetően csak reménykedhetünk.

— Véleményük szerint ki a felelős a kialakult helyzetért?

Kormos Sándor: Részben a politikai szűklátókörűség, részben a nemzetiségi szövetségi gyengesége. Mindkettő azonos gyökérű, s ez az igazi demokrácia hiánya.

— Ma, amikor Magyarország gyökeres változásokat él meg, milyen lehetőséget látnak helyzetük jobbítására? Vannak-e konkrét elképzeléseik?

Kormos Sándor: A demokratizálódás folyamatát őszinte rokonszenvvel üdvözljük, de az eddigi változások még nem hoztak számunkra jelentős feloldódást. Sőt volt félelmünk, hogy újabbak is társulnak. Ag-

godalmat kelt, hogy — noha sokan írnak és beszélnek róla — nyílt levelünk Magyarországon a mai napig nem kapott publicitást. A televízió Panoráma műsorában az aláírók nevét viszont kinagyítva mutatták be az egész világnak, sejtlemes célzások és lejáratozó kommentár kíséretében. Am a levélből nem mutattak sem kisebb, sem nagyobb részt, a szöveget teljes egészében mellőzték. Hát ez minden, csak nem demokrácia! Mi magyarországi szlovákok nem így képzeltük el az új, demokratikus jogállam építését. Szerencsére magyar polgártársaink túlnyomó többsége sem. Sajnálatos azonban, hogy a vezetők között még mindig vannak olyanok, akik a hazai nemzetiségi kérdést bagatell dolognak tekintik, és így is kezelik. Szerintem ez óriási melléfogás. Attól, hogy az öntudatos nemzetiségek száma viszonylag kicsi, a kérdés jelentősége nem csökken, hiszen a demokratikus elvek érvényesítése nem függhet a létszámtól. A nemzetiségek nyilván mindenütt kisebbségben vannak, ezért beszélünk „nemzeti kisebbségről”, „kisebbségi kérdéssről”, „kisebbségi jogokról” és így tovább. Másrészt pedig kétélű dolog a magukat nemzetiségének valló állampolgárok jelentéktelen számára hivatkozni, mert ez a tény éppen nem arról tanúskodik, mintha nemzetiségpolitikánk gyakorlata helyes lenne. Minél kevesebb nemzetiségi állampolgárt mutat ki ugyanis a statisztika, annál előrehaladottabb stádiumban van az asszimiláció. Sokan szívesen hangoztatják, hogy az asszimilációs joga is a demokratikus jogok közé tartozik. Lehet, hogy természetes asszimiláció esetében ez igaz, de az erőszakos asszimiláció esetében ezt ók sem gondolhatják komolyan. És azt, hogy például a szlovák nemzetiségű tanulók körülbelül 95 százalékban magyar tantervű iskolákban kénytelenek tanulni, mivel nincs választási lehetőségük.

Szerintem a jelenlegi helyzetből való kijutás feltételeit egyedül az igazán demokratikus jogállam teremtheti meg. Úgy vélem, hogy a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége irodalmi szekciójának húsz pontban kifejtett követeléseit, amelyek jelenlegi helyzetünk fogyatékosságainak

felszámolását célozzák meg, és amelyek részben az MSZDSZ tízpontos petíciójában is szerepelnek, csak megújult és konszolidált társadalomunk viszonyai között teljesülhetnek. A jövőben nagyon is szükség lesz olyan nemzetiségi törvényre, amely a többi között biztosítja a nemzetiségi csoportok valódi önkormányzatát, valamint politikai, társadalmi és jogi önképviselét.

— A közelmúltban Pozsonyban lezajlott párbeszéd milyen tanulságot, tapasztalatot nyújtott önöknek?

Fuhl Imre: Nyílt levelünkben is felhívtuk a figyelmet arra, hogy a szlovákiai magyar kisebbség létét szerintünk elsősorban a magyarországi szlovákok beolvadása veszélyezteti. Ezt írtuk: „A határainkon kívül élő magyar kisebbség helyzetének javítása a nálunk élő nemzetiségek asszimilációja mellett illuzórikus elképzelés.” A hazai nemzetiségpolitika gyakorlatát illetően a közvélemény félrevezetését jelentem, ha a határainkon túl élő magyarok helyzetét a másik pólus, a hazai nemzetiségek figyelmen kívül hagyásával próbálják értékelni. A kölcsönös elvnek érvényesítése szerintem elengedhetetlen. Számunkra a szlovákiai magyar kisebbség tükörkép. Ezért azzal a sokat hangoztatott érveléssel sem tudunk egyetérteni, hogy a két nemzetiség között olyan különbségek léteznek, amelyek alapján a magyarországi szlovákság jogosabban asszimilálható kisebbség lenne, mint a szlovákiai magyarság. A beolvadás sohasem lehet természetes.

A szlovákiai magyar irodalom és szellemi élet képviselőivel való találkozásunk jelentőségét elsősorban abban látjuk, hogy egymást megismerve együtt gondolkodjunk ki: „A nemzetiségi kisebbségek ne szolgálhassanak ürügyül a magyar és szlovák nemzet közötti ellentétek szítására.” Véleményünk szerint a jövőben is közösen kell fellépniük annak érdekében, hogy a nemzetiségek ügyét ne használhassák fel különféle politikai célok alámasztására. Nem válhatunk politikai manipulációk áldoztaivá, mert ez könnyen a nacionalizmus fellángolásához vezet. Hívei vagyunk tehát a potenciális szövetségeseinkkel létrejött hasznos párbeszéd folytatásának.

Kormos Sándor: A pozsonyi kőfogás a szlovákiai magyarok képviselőivel a kölcsönös megértés, a közös igazság együttes keresése jegyében történt. Arról tanúskodott ez a találkozó, hogy az ellenpólusok elemi erővel vonzzák egymást.

Gy. Sz. É.

Kifelé a zsákutcából?

Bánlaky Pál: A vidékiségi tünetei

nek, amelyben az általa körvonalazott vidékiségfogalom legtöbb ismérve sűrűsödhet, s ahol épp emiatt a vidékiségi akár átfogó mikrotársadalmi rendszerré is válhat. (Ezzel együtt jár, hogy szerinte a vidékiségi nem csupán kisvárosi jelenség: bőséggel tenyészik középvárosainkban, falvainkban és kivált a fővárosban is.) A gyökerekhez a múlt századba kell visszanyúlni. Hiszen a kiegyezés utáni gazdasági förlendülés gépszija túlságosan lazán fogta kisvárosainkat. Ráadásul Trianon kikapcsolta jó néhány nagyobb város húzóerejét. A helyzet nem változott a két világháború között. A negyvenes évek végétől viszont a viszonylagos önállóság, a kisvárosi arculat is odalett. A gazdasági fejlesztés nagyobb hullámra végre elérkezett a hatvanas években, ám jobbára csak provinciális ipartelepítéssel, melynek két fő jellemzője nem vált a települések hasznára: az, hogy a telepített iparnak többnyire semmi hagyománya nem volt, s az, hogy az üzemeknek nem lett gazdasági kapcsolata a környezetükkel azon kívül, hogy onnan verbuválták a munkaerőt. Központból irányított leányvállalatokként működtek, működnek. Ez is hozzájárult ahhoz a zártághoz, elköltöztetéshez, amely a kisváros, s az ott élő értelmiséget sok helyen jellemzi.

Eppen ez a zártág — bezártság és lezártág — az egyik ismérve a vidékiségeknek, Bánlaky szerint. Ami részben a helyi társadalmi mozgáster

szűkös voltából ered — értelmiségi foglalkozásai kevésbé választhatnak munkahe-lyet, szűkös a helyi szellemi és közélet —, részben pedig az ezzel együtt járó merev társadalmi hierarchia következménye. A szerző a múlt négy évtized némely periódusaiban végiglelemzi — a fogalmat Erdei Ferencről véve —, hogyan alakult az uralmi és tárgyi szakszerűség érvényesülése, egymáshoz való viszonya. S aligha téved, ha a mindvégig, noha nem azonos súllyal érvényesülő központi irányítás viszonyai között az uralmi szakszerűség dominanciáját fedezi föl, ami merev alá-fölrendeltséget jelent, a politika elsőrendűségét a szak-kérdésekkel szemben, a „fent” előírt magatartásformák szigorú megtartását „alant”. A kisváros maga is a merev településhierarchia egyik eleme, „szintje”; a vezetésének, s az általa irányított helyi értelmiségnek csak látszatönállósága van; lényegében véve végrehajtó szerepet tölt be. Jobbára csak a végrehajtás mi-kéntjében dönthet saját akaratára szerint. A hierarchia — amely így voltaképpen látszatokon nyugszik — szükségképpen előhívja az elkülönülő magatartásformákat, az azonos „szintű” beosztottak közötti kapcsolattartást, az azonos stílust, szokásokat. Fel-éleszti az úri magatartás, a dzsentri típusát, az ezzel járó érdek-összefonódásokat. Azt sugallja a kisvárosi szellemi foglalkozásúaknak — persze nemcsak nekik —, hogy a tele-

pülés határain kívül számukra már nincs érvényes világ, mindenben a helyi vezetéstől függnek. S mindenben azonosulni kell a helyi szokásokkal, magatartásformákkal és az elfogadott szellemi igényekkel is. Másra és főként többre törekedni nem tanácsos. Az azonosulás viszont meghozza azokat a biztos kapcsolatokat, amelyekkel az élet nyugalma megteremthető.

A szerző nem mulasztja el hangsúlyozni, hogy ezek a magatartásminták és -normák — noha korábbi történelmi korszakokból öröklődtek át — nem „csökevényesek”, hanem a mostani (tíz-tizenöt évvel régebbi) társadalmi viszonyok termékei; napjaink szóhasználatával: az államszocializmus velejárói. Megszüntetésük is csak az egész berendezkedés megváltoztatásával képzelhető el. Hozzátehetnénk: a változtatásnak, a gyökeres reformnak valóban csak akkor van értelme, ha képes lebontani a vidékiségi kalodáit. Ha a régi érdek-összefonódásokat nem újak váltják fel, ha a régi bezártság nem ölt újabb alakot.

Mindenekelőtt két lehetőséget említ Bánlaky, amivel az értelmiség a vidékiségi zsákutcából kijuthat. A települések önállóságának megteremtését és a helyi társadalom, a helyi nyilvánosság fölélesztését-kialakítását. S ha az utóbbiban már mutatkoznak is némi jelek, mindkét feladat lényegében még előttünk áll. Változatlanul magunkon hordjuk meg a vidékiségi kórokozóit a „vidéki” és a „fővárosi” Magyarországon egyaránt.

Varsányi Gyula